

Ajakirjanduse kolm paradoksi

Maarja Lõhmus, ajakirjanik, ajakirjanduse õppejõud

Loomerahva pleenumil 2. aprillil, 2017, Pärnus

Räägin avalikkuse kolmest paradoksist.

Olukord on selline, et üks ring hakkab täis saama.

Esimene paradoks on, et avalikkus NÄIB AVALIKKUS.

Vaatame *Helsingin Sanomat* – ilus klaasmaja, aga kui lähedale läheme, ei saa klaasuste vahelt isegi ühe tõmbega läbi, kõik on süstematiseeritud ja hierarhiseeritud. Eestis on samad lood. Avalikkuse, mis paistab avalikkus, paradoks on, et seda tehakse ja toodetakse suletuses.

1988 hakkas Eesti avalikkus toimima, muutus reaalseks avalikkuse jõuks. Loomeliitude pleenumi lõpus ütles üks tsensor, et Loomeliitude järel pole enam midagi tsenseerida, nüüd on kõik öeldud. See suur avatus olekski võinud Eestis nii jääda.

Kuidas on aga olukord 'tagasi läinud'?

Kuidas on tulnud murrangud?

Toon näite. Aasta tagasi käisime ajakirjanike konverentsil Leedus ja oleksin tahtnud Eestiski näha sellist saalitäit ajakirjanikke nagu Leedus. Saalitäit ajakirjanikke, tegemas risküsitlusi oma ministritele nende tööde kohta. Ütlen siin, et kui selline suhtumine Eestis jätkuks ja peakski jätkuma, oleks 1988 alanud vaim tagasi. Leedus nägime 1988 Loomeliitude pleenumi õhkkonda.

Praegu jätkub meil aga 1990ndate murrang, kus lehtede esikaantele ei lubata kultuuritegelasi, nagu loeme Pilvre doktoritöö 55. leheküljelt. *

Hiljuti kuulsin ettepanekut ühelt doktorandilt, kuidas 'ajakirjandus' ümber nimetada. Olevat viimane aeg leida 'ajakirjandusele' uus nimi, et saaks sama teha ühiskonnas, sest 'ajakirjandus' on usurpeeritud.

Doktorand, nüüd filosoofiadoktor Andres Kõnno kaitses doktoritööd, milles tuli järeldusele, et Eesti ajakirjandus on perifeerne ja normatiivne. See on kokkuvõtte suurest uuringust, mida oleme paljukesi teinud, 100 aastat võrdlusi Eesti – Soome – Vene ajakirjanduse vahel. Soome ajakirjandust iseloomustab läbi sajandi järjekindel tegelemine ühiskonna põhiteemadega. Ükskõik, mis teemadel on tekst, juurde tulevad dimensioonid 'missuguse kvaliteediga on me ühiskond', 'millised on me otsused', 'kuidas teha seda paremini'. Eesti ajakirjandus, vastupidi, on liikunud sovetiajal sarnaselt Pravdaga, kus domineeris propaganda ja natuke kultuuri. Kultuurist rääkimise kõrgaeg oli 1970ndatel. Praegu alates 1980ndate lõpust on taas avalikkusest rohkem räägitud.

Vaatame tsensuuri fenomeni, selle kadumist ja taas tulemist. Kas saame just öelda, et on taastunud, aga näeme imelikke asju. Näide on Toronto professori Olev Trässist, kes saatis Postimehele 5-osalise tõsise sarja 'Mis saab Eesti majandusest', aga seda ei avaldatud, isegi kirja ei tulnud, miks ei avaldata, lisaküsimustele ei vastata. Aga õnneks on olemas veel vaba eesti ajakirjandust, seda leiame väliseesti ajakirjanduses. Artiklisari ilmus *Eesti Elus*, Torontos.

Teine olulise muutuse tunnus on sildistamine. Kui sovetiajal 1980ndatel Marksismi-Leninismi ülikoolis kirjutas Harri Tiido töös, et pole vaja fakte, vaid vaja on emotsioone, hinnanguid. silte, et lugu meelde jääks, siis kummalisel kombel hakkame nägema, et need ajad tulevad tagasi.

Kuidas jõuda tagasi ühishuvi ajakirjandusse?

Eesti ajakirjanduse eesmärgiks võiks olla kriitiline avalikkus, kriitiline analüüs.

Üks tähtis detail, MIKS me seda peame küsima ja meeles pidama, on me eesti ajakirjanduse 250

aastat.

250.

Selles vanuses ajakirjandus on Euroopaski eriline selle poolest, et ajakirjandust on tehtud tavainimesele, kirjaoskajale rahvale.

Eesti ajakirjandus ei ole olnud eliidiajakirjandus.

See on olnud meie ühiskonna edendamise võti.

See on eesti ühiskonna võti.

Eesti ühiskonna võti on, et Eesti kultuur baseerub Eesti ühiskonna avalikkusel.

Meil ei ole hierarhilisust sisse kasvatatud, selle eest on hoolitsenud ajakirjandus.

Võime näha, et kohalikkus ja Eesti kohalike olude arvestamine on tegelik Eesti eksistentsi alus.

Samas, näiteks kuulsime Paide arvamusefestivalil haldusreformi eesmärkidest korduvalt Taavi Veskimäelt, et reformi eesmärk on vabastada inimesed Missost, vabastada inimesed maast. Väärst inimesed saaksid tulla Tallinna.

Kui Eesti ühiskond oma olemuselt on avalikkuse ja ühishuvi ühiskond, siis peame seda tänagi väga selgelt väljendama. Peame selles suunas ühiselt tegutsema.

Teine paradoks on, et ajakirjandus vajab aega.

Kuigi ajakirjandus näib kiire, vajab see tegelikult rohkelt aega. Siin on viide Kultuurkapitalile, et tegelikult on vaja ajakirjandust, uurivat ajakirjandust finantseerida, muidu ei saa me toimivat ajakirjandust tagasi.

Kolmas paradoks on, kui ajakirjandus peab nägema välja haarav, huvitav, põnev, liigutav jne, ent selle tegelik funktsioon on ikkagi ühiskonna stabiliseerimine ja tasakaal. Kuidas saame tagasi tasakaalu?

Ilmselt on vaja tunnistada ajakirjandus tagasi loominguks alaks, seda see on.

Muidu jõuame olukorra juurde, mille kohta tahan paar sõna öelda.

Olukord, mis praegu ajakirjanduses valitseb, on formaalsuse pealetung.

Kui tegelikult peaks ajakirjandus olema formaalse ja mitteformaalse dialoog, avatud arutlusväli, siis oleme jõudnud aega, kus mitteformaalne, vaba mõtlemine ja väga rikkalik žanrivalik, on taandumas.

Suur paradoks on aga see, et loengus vaatavad tudengid 1980ndate *Edasit* ja imestavad, kuidas oli nii vaba ajakirjandus.

—

* 2017 Loomeliitude pleenum ja kultuuritegelased ei ületa AK uudiskünnist.

250 aastat eestikeelset ajakirjandust. Milleks on ajakirjandust vaja? Konverentsivihik. Põltsamaa, 1. november 2016
Kõnno, A. 2016. *The Modelling of Communication and its Applications in a Longitudinal Research: Examples of Estonia, Finnish and Russian Journalism in the 20th Century*. TÜK.

Pilvre, B. 2011. *Naiste meediarepresentatsioon Eesti ajakirjanduskultuuri ja ühiskonna kontekstis*. TÜK.

Tiido, H. 1985. *Lääne propaganda ja ideoloogilise võitluse teravnemine*. Tallinn. ER–ETV raamatukogu. Käsikiri.

Träss, O. *EESTI MAJANDUSE JÄTKUVAD MURED - KAS 'BREXIT'?*, 8. juuli 2016, *Eesti Elu*

<http://www.eestielu.com/et/tellimine/kuulutuste-tellimine/214-estonianlife-eestielu/opinion-arvamus/comment-kommentaar/eesti-vabariik/5549-kommentaar-eesti-majanduse-jaetkuvad-mured-kas-brexite>

Träss, O. *EESTI MAJANDUSE JÄTKUVAD MURED – II*, 15. juuli 2016, *Eesti Elu* <http://www.eestielu.com/tellimine/kuulutuste-tellimine/214-estonianlife-eestielu/opinion-arvamus/comment-kommentaar/eesti-vabariik/5564-kommentaar-eesti-majanduse-jaetkuvad-mured-ii>

Träss, O. *EESTI MAJANDUSE JÄTKUVAD MURED – III*, 12. august 2016, *Eesti Elu*

<http://www.eestielu.com/et/tellimine/kuulutuste-tellimine/214-estonianlife-eestielu/opinion-arvamus/comment-kommentaar/eesti-vabariik/5564-kommentaar-eesti-majanduse-jaetkuvad-mured-iii>

[kommentaar/eesti-vabariik/5638-kommentaar-eesti-majanduse-jaetkuvad-mured-iii](#)

Träss, O. *EESTI MAJANDUSE JÄTKUVAD MURED – IV*, 19. august 2016, *Eesti Elu* <http://www.eestielu.com/et/sundmused/eesti-sundmused/214-estonianlife-eestielu/opinion-arvamus/comment-kommentaar/eesti-vabariik/5663-kommentaar-eesti-majanduse-jaetkuvad-mured-iv>

Träss, O. *EESTI MAJANDUSE JÄTKUVAD MURED – V*, 26. august 2016, *Eesti Elu*

<http://www.eestielu.com/et/eesti-elu/214-estonianlife-eestielu/opinion-arvamus/comment-kommentaar/eesti-vabariik/5690-kommentaar-eesti-majanduse-jaetkuvad-mured-v>

Träss, O. *EESTI MAJANDUSE JÄTKUVATE MUREDE ÜKS VÕIMALIK LAHENDUS*, 24. veebruar 2017, *Eesti Elu*

<http://www.eestielu.com/et/eesti-elu/214-estonianlife-eestielu/opinion-arvamus/comment-kommentaar/eesti-vabariik/6363-kommentaar-eesti-majanduse-jaetkuvate-murede-ueks-voimalik-lahendus>